

Antonio SANDU

Filosofia Orientului

— și —
fizica modernă

COLECȚIA
DIMENSIUNI
CULTURALE

ANTONIO SANDU

**Filosofia Orientului și fizica
modernă**

**LUMEN
2021**

Antonio SANDU

Filosofia Orientului și fizica modernă - ediția a 3-a revizuită publicată
la Editura Lumen 2021

Prima ediție a fost publicată în anul 2010 la Editura Performantica
sub titlul Perspective semiologice asupra transmodernității
ISBN: 978-973-730-708-8

A doua ediție a fost publicată în anul 2011 la Editura Lumen
sub titlul Perspective semiologice asupra transmodernității
ISBN: 978-973-166-270-1

Copyright Editura Lumen, 2020

Iași, Țepeș Vodă, nr.2

Editura Lumen este acreditată CNCS

edituralumen@gmail.com

prlumen@gmail.com

www.edituralumen.ro

www.librariavirtuala.com

Redactor: Maria-Laura ANTOHE

Design copertă: Roxana Demetra STRATULAT

Reproducerea oricărei părți din prezentul volum prin fotocopiere,
scanare, multiplicare neautorizată, indiferent de mediul de
transmitere, este interzisă.

Extras din volumul:

Sandu, A. (2021). Filosofia Orientului si fizica moderna. Iasi: Romania: Lumen

ANTONIO SANDU

**Filosofia Orientului și fizica
modernă**

**LUMEN
2021**

Extras din volumul:
Sandu, A. (2021). Filosofia Orientului și fizica modernă. Iasi: Romania: Lumen

Pagina lasata
intentionat goala

CUPRINS

Introducere	9
PARTEA I. Transmodernitatea: premise conceptual- metodologice	
CAPITOLUL 1. Repere definitorii ale limbajului-obiect ...	17
1.1. Rădăcini filosofico-științifice ale transmodernității	17
1.1.1. De la dialectica hegeliană la romantismul german	18
1.1.2. De la „cuantismul ontologic” la redescoperirea filosofilor orientale	21
1.1.3. Paradigma transdisciplinară, o sinteză necesară	28
1.2. „Cotitura transmodernă”: o paradigmă a timpului prezent	31
CAPITOLUL 2. Ipostaze ale unei provocări metodologice	41
2.1. Ierarhii ale adevărului științific.....	43
2.1.1. De la nivelurile de realitate la realitatea adevărului- corespondență	45
2.1.2. De la realitatea lumii la logica lumilor posibile	52
2.1.3. De la ierarhiile „Ființei” la categorizarea lumii	58
2.1.4. Formalismul logico-matematic versus raportarea la fenomene: dimensiune instrumentală a adevărului științific	63
2.2. De la viziunea fractalică la recuperarea semio-logică a universului: spre o metodologie novatoare	72
2.2.1. Premise epistemice ale construcționismului fractalic..	76
2.2.2. Metoda analizei construcționist-fractalice	79
2.2.3. Revalorizarea metodei antinomiei transfigurate în cadrul modelului ontologic al construcționismului fractalic	84

Extras din volumul:

Sandu, A. (2021). *Filosofia Orientului si fizica moderna*. Iasi: Romania: Lumen

2.2.4. Ființă și înțelegere sau despre cum este posibilă metafizica în transmodernitate	90
---	----

PARTEA II. Transmodernismul, între ontos și logos. O recuperare analitică

CAPITOLUL 3. Viziuni cosmologice în filosofile orientale..... 99

3.1. Modele spiritualist-revelatorii	100
3.1.1. Șivaismul din Kașmir sau despre puterea creatoare a Cuvântului.....	100
3.1.2. Vedānta sau „Tat Tvam Āsī”	117
3.2. Modele naturaliste	121
3.2.1. Samkhya, o semiotică a eliberării	121
3.2.2 Budismul tibetan sau „lumea ca mandala”	130
3.3. Modele unificatoare: De la tradiție la transmodernitate ..	136
3.3.1. TAO sau „Legea lui UNU”	137
3.3.2. „New-Age” sau despre actuala „revrăjire a lumii”	138

CAPITOLUL 4. Modele cosmologice ale fizicii moderne: de la relativitate la fizica cuantică.....151

4.1. Modele fizice de univers	152
4.1.1. Universul, de la tridimensional la multidimensionalitate	155
4.1.2. „Găurile de vierme”, porți în multivers	156
4.2. Modele filosofico-științifice ale universului.....	159
4.2.1. Modelul Substanță – Energie – Informație.....	159
4.2.2. Informația, arhetip unificator: modelul „universului calculator”	162
4.2.3. Non-localitatea și teleportarea cuantică.....	167
4.2.4. Istoriile alternative și principiul antropic	169

Extras din volumul:

Sandu, A. (2021). *Filosofia Orientului si fizica moderna*. Iasi: Romania: Lumen

4.3. Orizonturi onto-gnoseologice ale cosmologiei cuantice	174
4.3.1. Principii ontologice în Cosmologia Cuantică	177
4.3.1.1. Nu există nimic în afara Universului	177
4.3.1.2. Pluralitatea lumilor este dată de pluralitatea observatorilor	180
4.3.1.3. Universul este alcătuit din procese, nu din obiecte	181
4.3.1.4. Principiul echivalenței dintre spațiu și informație	183
4.3.1.5. Principiul antropic: „omul, măsură a tuturor lucrurilor”	184
4.3.2. Principii gnoseologice în cosmologia cuantică	185
4.3.2.1. Consecințe gnoseologice ale principiului: „Nu există nimic înafara Universului”	185
4.3.2.2. Nu putem vedea dincolo de propriul nostru orizont	187
PARTEA III. Despre (trans) limbajul integrării	
CAPITOLUL 5. Metafizica cuantică - un model unificator	191
5.1. Originea și semnificația termenului de „metafizică cuantică”	191
5.2. Fundamentări ale metafizicii cuantice în orizontul sistemelor filosofico-științifice contemporane	193
5.2.1. David Bohm: modelul plenitudinii holografice	194
5.2.2. Ben Goertzel: Teoria liberului arbitru în multiversul virtual	199
5.2.3. Mark Germaine: modelul minții unice	200
5.2.4. Frank Tipler: principiul antropic și fizica nemuririi	200
5.2.5. Gnoza de la Princeton: spre un nou panteism	202
5.2.6. Richard Healey: teoria cauzalității cuantice	202

Extras din volumul:

Sandu, A. (2021). *Filosofia Orientului si fizica moderna*. Iasi: Romania: Lumen

5.2.7. Victor Stenger: cosmologiile subiectiviste, o critică a metafizicilor cuantice	203
5.2.8. Stanislav Grof: modelul holotropic al conștiinței.....	205
5.2.9. Ken Wilber: universul ca holarhie	206
5.2.10. Mihai Drăgănescu: ortofizica	208
5.2.11. Ștefan Odobleja: psihologia consonantistă	211
5.3. Metafizica cuantică: O posibilă reconstrucție logică a discursului ontologic.....	213
5.3.1. Istoriile subiective ale universului și ierarhiile realului.....	213
5.3.2. Resemnificarea lumilor posibile	219
5.3.3. Considerații asupra spațialității din perspectiva metafizicii cuantice	230
5.3.4. Ipoteza lumii M	238
5.4. Provocări și limite ale modelului metafizicii cuantice	245
CAPITOLUL 6. Reverberații umaniste ale modelului holistic: între ontos și logos	257
6.1. Dimensiunea eticii afirmative	257
6.2. Dimensiuni (meta)fizice ale artei transmoderne	267
6.3. Dimensiuni pragmatice ale comunicării	282
6.3.1. Rezolvarea creativă a conflictelor	283
6.3.2. Dimensiuni ale comunicării în transmodernitate	286
6.3.3. Virtualizarea spațiului social în transmodernitate.....	291
6.4. Umanismul holist-transpersonal: o nouă viziune a(supra) universului.....	294
Concluzii deschise	301
Bibliografie.....	301

Extras din volumul:

Sandu, A. (2021). *Filosofia Orientului si fizica moderna*. Iasi: Romania: Lumen

Introducere

Volumul de față – *Perspective semiologice asupra transmodernității* – se constituie ca o încercare de a identifica rădăcinile unei paradigme culturale ce capătă din ce în ce mai mult dinamism și anvergură: „paradigma holistă” sau „paradigma transmodernă” (Codreanu, 2005). Etapa culturală în care această paradigmă se afirmă plenar convenim să o numim *transmodernitate*, iar viziunea ontologic-cognitivă și (pr)axiologică integratoare pe care aceasta se întemeiază o vom asuma ca *transmodernism*. Cei doi termeni se presupun reciproc, primul constituindu-se ca formă/cadru pentru conținutul/sensul celui de-al doilea.

Transmodernitatea coexistă în acest moment cu postmodernitatea și de aceea mulți identifică cele două paradigme, considerându-le ca fiind o singură matrice culturală. Noi preferăm să sesizăm ca distincție între cele două modele o tendință „centripetă” de focalizare în unitatea fundamentală a lumii pentru transmodernism, respectiv o tendință „centrifugă”, deconstructivă, specifică postmodernității.

Postmodernitatea o înțelegem ca pe o revoluție a individului în fața Universului, în sensul afirmării individualului și deconstrucției oricăror structuri, în timp ce transmodernitatea este o revenire la unitatea de întemeiere. Crizele societății postmoderne, generate de consumism și post-industrialism, sunt – pentru un reprezentant al paradigmei transmoderne – semne ale unei „creșteri fractalice” pe o altă orizontală, nici superioară și nici inferioară calitativ, semne ale unei altfel de modulări ale aceleiași experiențe fundamentale a Unului.

Am pornit această cercetare cu scopul de a identifica modelele culturale și patternurile cognitive care fac posibilă deschiderea comprehensivă asupra paradigmei transmoderne.

Ideea unei paralele între mistică Orientului și fizica contemporană a aparținut lui Fritjof Capra, a cărui carte – „Taofizica” (1995c) – a constituit una din sursele de plecare ale tezei de față. Argumentele acestuia cu privire la existența unor perspective ale fizicii actuale, care au fost intuite prin cunoaștere mistică de către înțelepții diverselor tradiții orientale, sunt pe cât de tentante, pe atât de periculoase.

Tentația se găsește în maniera sincretică de abordare a celor două paradigme, cea orientală și cea a fizicii moderne, manieră apropiată de transdisciplinaritate și interculturalitate. Între trăsăturile specifice gândirii transmoderne se include, în primul rând, perspectiva cercetării transdisciplinare, în măsură să medieze între două paradigme epistemice opuse: cea rațional-discursivă și cea intuitiv-extatică.

Din această perspectivă, în paginile lucrării de față ne-am exprimat acordul cu Capra (1995a, 1995b, 1995c, 2004) cu privire la posibilitatea ca unii mistici să fi ajuns la intuiții cosmogonice similare unor teorii cosmologice contemporane. Am prezentat ca exemple, în acest sens, paralela dintre modelul emanației fonemate, propus de Abhinavagupta (1972, 1989, 1990), și modelul teoriei Big-Bang al originii Universului. Am dat, de asemenea, ca exemplu ideea Universurilor multiple din fizica actuală, pe care o putem identifica intuitiv cu mitul „Paradei furnicilor”, prezentat de Heinrich Zimmer (1983, 1994). În acord cu Capra (1995c), am identificat în terifiantul dans al lui Śiva permanenta agitație a lumii atomilor, guvernată de legea entropiei. Am văzut, de asemenea, dualitatea corpuscul-undă ca fiind una de tip Yin-Yang, inseparabile în esență. Am susținut ca metodă hermeneutică a ambelor situații semiotice, atât a celei din fizică, cât și a celei din taoism, metoda antinomiei „transfigurate” propusă de Lucian Blaga

(1983). Am dus mai departe această metodă, afirmând că în fața oricărei dualități aparente se manifestă și un al treilea element existent într-un plan ontologic superior. În acest sens ne-am situat pe poziția unei logici trivalente, pornind de la lucrările lui Ștefan Lupașcu (1982) și Basarab Nicolescu (1995, 1999, 2006, 2007a, 2007b). Personal, ne-am despărțit de Capra atunci când acesta propune filozofia Orientului ca o „posibilă paradigmă semiotică a teoriilor fizicii actuale” (Capra, 1995a).

Arătând limitele modelului transcultural, am făcut o critică a acestei viziuni, afirmând că este foarte posibil ca asemănările sesizate să fie prezente doar în conștiința noastră, tocmai datorită „voinței interpretative” (termen utilizat în sensul propus de Culianu în „Eros și magie în Renaștere” (1994)), specifică paradigmei transmoderne. Ca atare, propria noastră „voința interpretativă” ar putea fi suspectată ca fiind originea similitudinilor dintre conceptele filosofice orientale analizate și teoriile fizicii moderne avute în vedere, prin resemnificarea a două distincte experiențe culturale: cea științifică și cea mistico-mitologică.

Am justificat, de asemenea, că cele două modele pot avea semnificații gnoseologice diferite, teoria științifică centrându-se pe construcția unor sisteme explicative coerente, în baza unor modelări matematice capabile să prezică fapte verificabile experimental, în timp ce modelul intuitiv mitic semnifică o justificare a unei soteriologii bazate pe comuniunea mistică. Paralela între filozofia Orientului și fizica actuală ca analiză transdisciplinară a fost realizată în scopul identificării unor temeuri metafizice și modele semiotice care să constituie „limbajul obiect” specific paradigmei transmoderne.

*

**

În realizarea cercetării de față am asumat ca metodologie imediată ceea ce am numit „construcționism fractalic”. Construcționismul este o paradigmă preluată din științele sociale, care afirmă că realitatea este „un construct” realizat prin interacțiunea simbolică a „hărților despre lume” a diverșilor indivizi. Ideea de fractalitate presupune existența unui element structural fundamental și a unei legi de generare care produce întreaga realitate ca o reconstrucție pornind de la Obiectul Primordial prin aplicarea legii de generare. Construcționismul fractalic este un model epistemologic ce propune construcția și reconstrucția realității pornind de la unitatea obiect-eveniment proiectată în Universul diverșilor subiecți cunoscători.

Metoda construcționist-fractalică pe care o propunem ca grilă semiotică (Eco, 1982) de interpretare a paradigmei transmoderne originată în contribuțiile lui I.P. Culianu (1994) presupune existența unei „realități semnificante” descriabilă sub forma unui fractal ce cuprinde toate posibilitățile interpretative ale designatului și reiterarea acestuia în situații semiotice diferite. Un atare model fractalic este preluat în spațiul semiotic atât în înțelegerea modelelor cosmologice actuale (Hawking, 2006), cât și în interpretarea antropologică a faptului social propusă de Gavriluță (2006).

Am considerat utilă juxtapunerea celor două viziuni – cea construcționistă și cea fractalică – pentru a ține seama, pe de o parte, de structura autogenerativă a designantului în contextul semiotic al paradigmei transmoderne, dar și de superpoziția (Termenul „superpoziție” este preluat din fizica cuantică, unde are semnificația de stare a unei particule în lipsa intervenției cercetătorului, situație în care toate valorile stărilor cuantice ale particulei sunt echiprobabile) sensurilor realității pentru diverși subiecți. Interpretarea devine astfel o mediere asupra grilei de înțelegere a fractalului.

Aplicând această grilă asupra paradigmei transmoderne, am încercat să surprindem atât substratul ontologic, cât și presupuzițiile fundamentale ale acesteia. Astfel, paradigma transmodernă vizează recuperarea fundamentală a lumii, manifestată ca spiritualizare a frontierelor culturale sau/și disciplinare.

În ceea ce privește dimensiunile Universului de cercetat, din domeniul filosofilor orientale, am privilegiat *filosofiele indiene*, printre care am amintit non-dualismul din Kașmir, Vedanta și samkhya, *budismul Tibetan* și *taoismul* din filozofia chineză. Nu avem pretenția de exhaustivitate, orientându-ne doar spre decodificarea semiotică a implicațiilor ontologice ale unor revalorizări ale unor viziuni provenind (și din) filosofiele cercetate, fie în mod direct prin intermediul mișcării New Age și ai teoreticienilor acesteia printre care la loc de frunte îl considerăm pe Fritjof Capra, fie mai ales indirect prin teoreticieni ai viziunii holiste printre care enumerăm pe David Bohm, Ken Willber, Thomas Germiné, Ben Goertzel și Stanislav Grof.

Dintre perspectivele fizicii moderne, am analizat cu precădere modelele cosmologice, relativitatea și mecanica cuantică. Am urmărit să arăt modul în care modele teoretice aparținând fizicii moderne au fost revalorizate în post și transmodernitate, atât prin semnificația lor ontologică intrinsecă, cât și prin perspectivele filosofice deschise în orizontul acestor teorii. Facem mențiunea că, în ciuda faptului că din punct de vedere cultural și filosofic vorbim de paradigme precum posmodernism și transmodernism, terminologia științifică a consacrat termenul de fizică modernă pentru teoriile fizice luate de noi în considerație, și de aceea ne vom referi la ele în sensul de „fizică modernă”. Viziunea umanistă se desprinde din perspectiva ontologică prezentată și are la bază un antropocentrism sistematic. Viziunea (holist-)umanistă constituie unul dintre fundamentele construcției transmoderne. Aceasta își are originea în

transformarea paradigmei ontologice și a celei gnoseologice, cu precădere datorită transferării în spațiul cultural al viziunilor fizicaliste pe de o parte, și a recunoașterii complementarității cu alteritatea – incluzând aici filosofii orientale și de inspirație orientală, pe de cealaltă parte.

Partea I

**TRANSMODERNITATEA:
PREMISE CONCEPTUAL-
METODOLOGICE**

Pagina lasata
intentionat goala

CAPITOLUL 1.

Repere definitorii ale limbajului-obiect

1.1. Rădăcini filosofico-științifice ale transmodernității

Opus deconstrucției postmoderne, transmodernismul – așa cum este prezentat de Theodor Codreanu în volumul „Transmodernismul” (2005) – propune *paradigma transdisciplinarității ca deschidere culturală specifică începutului secolului XXI*. Apărut pe fundalul ofensivei epistemologice a transdisciplinarității (Nicolescu, 1999), transmodernismul adoptă valori precum globalismul, „cultura integrală” și multiculturalismul. Transmodernismul presupune „obsesia unificării”, având „ștergerea granițelor” ca dimensiune programatică.

„Spiritualizarea frontierelor” de la nivelul construcțiilor social-politice este o continuare firească a „spiritualizării frontierelor epistemologice”, a unificării ontologice într-un „Univers rețea” în care, potrivit lui Ray Paul (2011), fiecare element constitutiv este corelat unitar cu toate celelalte elemente ale sistemului. Cultura integrală, văzută ca sinteză a tradiționalismului cu modernitatea, este opusă de teoreticienii transmodernității (Codreanu, 2005, p. 177) „culturii Coca-Cola”, care prin deconstrucția oricărei realități, suprimă însăși spațiul de acțiune a valorilor. În acest mod, postmodernismul (***,1978) implică întreaga sferă a ființării umane: cultura, teologia, filosofia, arta, politica, știința și tehnica.

În opoziție, transmodernismul propune ieșirea din postistoric printr-o sinteză „a omului complet” (deschis către alteritate). „Teoreticienii transmodernismului occidental – notează mai departe Ray Paul (2011) – cred că e nevoie de o depășire a oricărei logici deoarece orice logică este monologică, pe când

Eqpvkpwctgc "ceguvwk" xqnwo "q" rwvg k
volumul de pe

www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

ucw "fkp" nkdt tkkng "pqcuvtg" r

Volumul de față – Perspective semiologice asupra transmodernității – se constituie ca o încercare de a identifica rădăcinile unei paradigme culturale ce capătă din ce în ce mai mult dinamism și anvergură: „paradigma holistă” sau „paradigma transmodernă” [Codreanu, 2005]. Etapa culturală în care această paradigmă se afirmă plenar convenim să o numim „transmodernitate”, iar viziunea ontologic-cognitivă și (pr)axiologică integratoare pe care aceasta se întemeiază o vom asuma ca „transmodernism”. Cei doi termeni se presupun reciproc, primul constituindu-se ca formă / cadru pentru conținutul / sens al celui de-al doilea.

Transmodernitatea coexistă în acest moment cu postmodernitatea și de aceea mulți identifică cele două paradigme, considerându-le ca fiind o singură matrice culturală. Noi preferăm să sesizăm ca distincție între cele două modele o tendință „centripetă” de focalizare în unitatea fundamentală a lumii pentru transmodernism, respectiv o tendință „centrifugă”, deconstructivă, specifică postmodernității.

